

endvidere en række andre landøkonomiske kilder fra perioden såsom fæstebreve og skifteforretninger. Et forsøg på at føre vor viden om de fynske møller tilbage til 1600 ved hjælp af Jacob Madsens visitatsbog må ganske vist afvises uden en nøjere kildeevaluering af visitatsbogens oplysninger, da tilbageføringen hviler på en række yderst tvivlsomme e silentio slutninger, men iøvrigt er gennemgangen af hovedkilderne grundig og solid. Vi får mange udmærkede kildeevalueringer undervejs af de øvrige kilder, således en vurdering af møllesignaturerne på Det kongelige Danske Videnskabernes Selskabs kort. Hovedresultatet i denne del af undersøgelsen virker overbevisende. Det viser, at der i forbindelse med et stigende formlingspres i perioden fandt tekniske forbedringer og kapacitetsudvidelser sted i en lang række møller, at møllernes investeringsmulighed og lyst sikredes gennem datidens privilegiepolitik samt at denne investeringslyst og indførelsen af tekniske forbedringer satte ind allerede i 1730'erne.

Finn Stendal Pedersen

EDIT RASMUSSEN: Mester og svend. Studier over københavnske tømmer- og murersvendenes lønproblemer og sociale forhold 1756-1800. Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie, nr. 43. Universitetsforlaget i Aarhus, 1985. 343 s. Ill. 235,45 kr.

Fra tid til anden er den københavnske tømmerstrejke 1794 blevet taget op til fornyet historisk behandling. Nu er imidlertid den hidtil mest dybtgående behandling af denne begivenhed og de faglige og økonomiske forhold, der ledte op til den, kommet på tryk. Forfatter er forhenværende arkivar ved Rigsarkivet, Edit Rasmussen, der gennem en menneskealder har gransket i tømmerstrejkens historie. Arbejdet indbragte i foråret 1984 forfatteren licentiatgraden i historie ved Københavns Universitet.

Den forliggende bog er på i alt 343 sider, heraf 169 siders historisk fremstilling, 30 siders materialefortegnelse og noter og 100 siders tabel- og kildebilag. Dertil kommer tysk resumé samt person-, sted- og sagregister.

Som titlen angiver, er der tale om en skildring af forholdet mellem mestre og svende, hvor navnlig de økonomiske og sociale forhold inden for murer- og tømmerlaugene i København står i fokus. Kronologisk dækker behandlingen 1700-årenes sidste halvdel, fra tømmervendenes ansøgning om højere dagløn 1756 til udstedelsen af den store laugsforordning 1800. Emnet belyses gennem følgende hovedtemaer: arbejdsvilkårene og det arbejdsretslige forhold mellem mestre og svende, lønudviklingen, omfanget og betydningen af svendenes bierhverv og den store tømmerstrejke 1794. Behandlingen er således eksklusivt koncentreret omkring de forhold, man i dag i almindelighed betragter som de afgørende i den historiske udvikling, nemlig de økonomiske og sociale. Det har i denne sammenhæng den uheldige konsekvens, at andre forhold som f.eks. laugsvæsnen og svendenes zünfartige kultur, som for datidens håndværkere var af meget stor betydning, overhovedet ikke berøres.

Indenfor de afstukne rammer indeholder bogen flere gode elementer. Fortjenstfuld er navnlig den grundige skildring af ansættelsesforhold, arbejdstid, lønafregning, tidepenge, afsked m.fl. helt grundlæggende elementer i forholdet

mellem mestre og svende. Også forfatterens redegørelse for svendestandens komplekse sociale komposition samt den grundige kulegravning af de strejkende svendes forhold bringer væsentligt nyt.

Til grund for bogen ligger et utroligt stort og mangeartet kildemateriale fra såvel central- og lokaladministrationens som tømrer- og murerlaugenes egne arkiver. Forfatterens forskningsmæssige styrke ligger da også oplagt indenfor arkivheuristikken, hvor hun med den gamle arkivars næse for, hvor de gode kilder ligger gemt, har formået at fremdrage materiale, som siden hen med udbytte vil kunne udnyttes af andre historikere med interesse for Københavns historie i 1700-årenes sidste halvdel.

Forfatteren har til gengæld haft vanskeligt ved at få det store og mangeartede stof til at føje sig under pennen. Med en omskrivning af en gammel aforisme kan man sige, at hun har haft svært ved at se de store sammenhænge for bare kilder. Det har gjort bogen noget uoverskuelig og til tider ret svært tilgængelig. Hertil kommer, at bogen sine steder virker noget ufærdig. Lad mig her blot nævne de talrige fejl og mangler i noterne, de ofte unødigt kluntede overskrifter og de mange eksempler på manglende transskription af foreløbige stikord i manuskriptet til egentlig tekst. Det er synd for en bog, der ellers er kendetegnet ved en meget stor arbejdsindsats.

Afslutningsvis skal jeg anke over den enstrengede og anakronistiske tolkning af den store tømrerstrejke som slet og ret en lønkonflikt mellem arbejdere og arbejdsgivere. Der kan her være grund til at minde om E. P. Thompsons påpegning af, at historikere alt for ofte gør sig skyldig i en voldsom økonomisk reduktionisme, som tilsidesætter kompleksiteten af motiver, adfærd og funktion bag de fortidige hændelser. Det er en karakteristik, der også rammer Edit Rasmussen, idet hun behandler strejken ud fra en moderne konfliktforståelse, som næppe uden videre kan overføres på forholdene i 1794. Her kunne man ønske sig, at forfatteren havde forsøgt at se strejken i sammenhæng med reformperiodens talrige andre konflikter og så i øvrigt havde medreflekteret resultater fra den omfattende internationale forskning i urban uro.

Alle disse indvendinger skal imidlertid ikke skjule, at bogen kan blive et yderst nyttigt hjælpemiddel for den, der vil fordybe sig i Københavns sociale og økonomiske historie. Den, der imidlertid blot vil vide noget om håndværksforhold i almindelighed, vil få bedre besked andre steder.

Thomas Bloch Ravn

SIGNILD VALLGÅRDA: Sjukhus och fattigpolitik. Ett bidrag till de danska sjukhusens historia 1750-1880. Institut for social medicin, Københavns Universitet, publ. 17. Kbh., FADL's forlag, 1985. 141 s. 129,75 kr.

Medicinens sociala historia ägnas idag allt större uppmärksamhet. Det innebär att de inomvetenskapliga teorierna inte självklart står i fokus, utan mera problemområden som vårdideologier och världens praktiska utformning, attityder till hälsa, sjukdom och död, relationer mellan skolmedicin och alternativ medicin, eller mellan patienter och läkare. Det innebär kort sagt att man belyser medicinens insatser i relation till den sjuka människan mera än till vetenskapen. I bästa fall medför sådana perspektiv en värdefull omprövning av välkända